

важливу роль у підвищенні ефективності діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Її потенціал в Україні використовується на сьогодні лише частково.

Бібліографічний список

1. Голованов А. Кредитная кооперация: проблемы и перспективы // АПК : экономика, управление. - 2001. - № 11. - С.48-54.
2. Зіновчук В.В. Особливості формування матеріальної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів // Нова економічна парадигма формування стратегії і національної продовольчої безпеки України в ХХ столітті.-К.: ІАЕ УААН, 2001.-С. 196-200.
3. Кисіль М.І. Створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів // Економіка АПК. - 2003. - №4. - С. 22-28.
4. Макаренко А.П. Специализация и кооперация мелкотоварного частного предпринимательства в агропромышленном производстве // Экономика АПК. - 2003. №10. - С. 26-32.
5. Малік М.Й., Малік А.М. Кредитне кооперування: проблеми та наслідки // Вісник аграрної науки Причорномор'я. - 2004. - №4. - С. 88-95.
6. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України // Документ № 5495-17, поточна редакція від 20.11.2012. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua>§0/698-12.
7. Сідьське господарство Львівщини у 2005 р.: Стат. збірник. - Львів, 2006. - 184 с.
8. Шмідт Р.М. Щодо розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та кооперативних агроторгових домів // Сільський час. — 2003. - 23 квітня.

СТВОРЕННЯ БАЗИ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАТИВУ

Павленчик Н. Ф., к.е.н.,
доцент кафедри економіки підприємства
Львівський національний аграрний університет, м. Львів

Агропромисловий комплекс є одним з найбільших і важливих секторів економіки України. Тут формується основна частина продовольчих ресурсів та майже три чверті роздрібного товарообігу, що має визначальний вплив на забезпечення продовольчої безпеки країни та поліпшення життєвого рівня

населення. Він як ніякий інший, забезпечує послідовність процесі виготовлення кінцевого продукту - продуктів харчування, що значною мірою створює чисто об'єктивні технологічні та економічні можливості для вертикальної і горизонтальної кооперації. Специфіка продукції проміжних ланок технологічного процесу в агропромисловому комплексі зумовлює необхідність безперервності його здійснення та узгодження параметрів роботи всіх його ланок, що також формує певну об'єктивну базу для розвитку вертикальної і горизонтальної кооперації.

У сфері розвитку суспільства всі елементи настільки між собою зв'язані і взаємообумовлені, що кожен із них постійно перебуває під безпосереднім впливом інших складових і одночасно у тій чи іншій мірі впливає на них. Якщо один з елементів системи не може розвиватися ефективно, то це є наслідком неефективності системи загалом. Це цілком стосується сільського господарства й ситуації, що склалася навколо нього. З погляду системності, воно є одним із складників єдиного народногосподарського комплексу України. І розглядаючи його розвиток, сучасний стан і проблеми, які мають у ньому місце, доцільно розглядати умови та оточення, в яких воно перебуває, з позиції загальної ситуації, що склалася в соціально-економічному розвитку України.

Оцінюючи місце і роль сільського господарства в системі економіки у після радянський період, бачимо, що не можна було допустити погіршення інтересів галузі як у напрямі досягнутого рівня виробництва, так і стосовно розвитку й становлення взаємовідносин між партнерами. І, як тільки стали проявлятися ці симптоми потрібно було невідкладно вжити дієвих заходів щодо зосередження зусиль і можливості держави на її всебічній підтримці. При такому підході можна було б не лише зберегти великий виробничий потенціал і вже досягнутий рівень розвитку галузі, але й стало б важливим чинником ефективного переведення на нові засади розвитку, в тому числі й інших галузей економіки.

Становлення України як політично незалежної держави співпало у часі з розпадом адміністративно-командної системи управління народним господарством і переходом національної економіки на ринкові засади господарювання. Ці зміни супроводжувалися процесами глибоких реформувань сільського господарства, в основу яких покладені радикальні зміни в земельних і майнових відносинах власності.

При переході на нову модель економічного розвитку, в процесі якого проводилось роздержавлення і приватизація сільськогосподарських підприємств загальнодержавної власності та паювання і приватизація майна й землі колективних сільськогосподарських підприємств, було демонополізовано великі підприємства та об'єднання переробної промисловості, утворено на їх

базі самостійні підприємства різних організаційно правових форм господарювання і власності. Цим самим в агропромисловому комплексі було закладено не лише основи розвитку багатоукладної економіки, а й створилися сприятливі умови для розвитку вертикальної кооперації.

Проте внаслідок відсутності чіткої програми реформ, незавершеності підготовки законодавчої бази, частих змін політичної ситуації в Україні та блокування приватизаційних процесів певними політичними силами на цьому етапі допущено низку прорахунків і помилок. Зокрема, певна частина потужностей переробних підприємств була приватизована через оренду з викупом або викуплена трудовими колективами, що обмежило участь у їх приватизації виробників продовольчої сировини. Законом України "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі", схваленим Верховною Радою України 10 липня 1996 р., передбачено передачу недержавним сільськогосподарським підприємствам безоплатно 51 % акцій переробних підприємств, що приватизуються. Як показала практика, на місцях закон не виконувався. Причиною цього було насамперед те, що процес перетворення промислових переробних підприємств в акціонерні товариства відбувався шляхом оренди їх майна з наступним викупом членами трудових колективів. При цьому викуп здійснювався, як правило, за цінами, нижчими початкової вартості. Товаровиробники сільськогосподарської сировини участі в акціонуванні останніх майже не брали. В окремих випадках їм виділяли 10 - 15 % акцій шляхом викупу, але перевалена більшість колективних сільськогосподарських підприємств відмовилася від такої участі у приватизації переробних підприємств, маючи на увазі законодавче закріплення їх права на безоплатне одержання 51 % акцій. Тому сільськогосподарські товаровиробники по суті не приймали участі у приватизаційному підприємств сфери промислової переробки сільськогосподарської продукції. Позбувшись будь-якої залежності від сільськогосподарських товаровиробників переробні підприємства практично стали монополістами у багатьох випадках виробництва продуктів харчування.

На цьому ґрунті виникли протистояння у відносинах між сільськогосподарськими товаровиробниками і переробними підприємствами. Через невідгідні економічні умови, в які ставили переробні підприємства виробників сільськогосподарської продукції, останні обмежили виробництво таких видів продукції, як цукрові буряки, картопля, молоко, що в кінцевому результаті призвело до занепаду переробної галузі. З іншого боку, набув стійкої тенденції процес спаду сільськогосподарського виробництва, через що погіршилося постачання населення продуктами споживання, сировини для переробної промисловості та загострилася соціальна напруга на селі.

Серед причин загострення економічних відносин у сільськогосподарському виробництві чільне місце посідають такі, які є наслідком системи господарювання, що мала місце у радянські часи. Сюди слід віднести насамперед виробничо-господарські відносини, що діяли у той період. Названі причини відносяться до об'єктивних, їх вплив на посилення кризи в аграрному секторі міг би бути не таким великим, якби не доповнювалися вони низкою суб'єктивних причин, які значно перевищують дію об'єктивних.

До суб'єктивних причин насамперед слід віднести відсутність стратегічно зорієнтованої аграрної реформи в Україні. Аграрна реформа як така жодним державним органом або хоч би високою посадовою особою до цього часу не проголошена, не визначено кінцеву мету, календарні строки та етапи здійснення, немає правових, економічних і соціальних механізмів її здійснення, повноважної владної структури або хоч би уповноваженої на це особи, яка б несла повну відповідальність за її проведення (рис. 1). Ї як результат, сьогодні сільське господарство стало тим елементом системи, який найвищі органи державної влади намагаються, підпорядкувати інтересам інших галузей.

Система макроекономічних відносин будувалась і будується так, що сільськогосподарське виробництво все більше залишається один-на-один зі своїми інтересами і проблемами, а інші галузі в тій чи іншій мірі розвиваються за його рахунок.

Споживацьке ставлення до сільського господарства зайшло настільки далеко, що навіть зараз, коли промисловість працює хоч з невеликим, та все ж прибутком, сільське господарство продовжує бути збитковим.

Фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників ускладнюється високими витратами на сплату відсотків за користування банківськими кредитами. У кредитній політиці не враховується сезонний характер сільськогосподарського виробництва, не забезпечується кредитування державними ресурсами. Через це економічні можливості аграрного сектора України використовуються не повністю. Його кількісні обсяги виробництва і якість продукції, рівень продуктивності праці та її оплати в галузі значно відстають від розвинених країн, хоча такому природному потенціалу України, як земля аналогів в Європі нема.

У вирішенні багатьох нагальних проблем та усуненні недоліків, що мають місце в аграрному секторі економіки, важливим чинником може стати кооперація, як ефективний напрям саморегуляції балансування інтересів суб'єктів господарювання і водночас адекватний спосіб вирішення внутрішніх суперечностей у розвитку економічної системи. Саме кооперація, як система виробничих відносин, є найбільш природний і доступний спосіб залучення

широких верств населення до трансформаційних економічних процесів без капітальних вкладень.

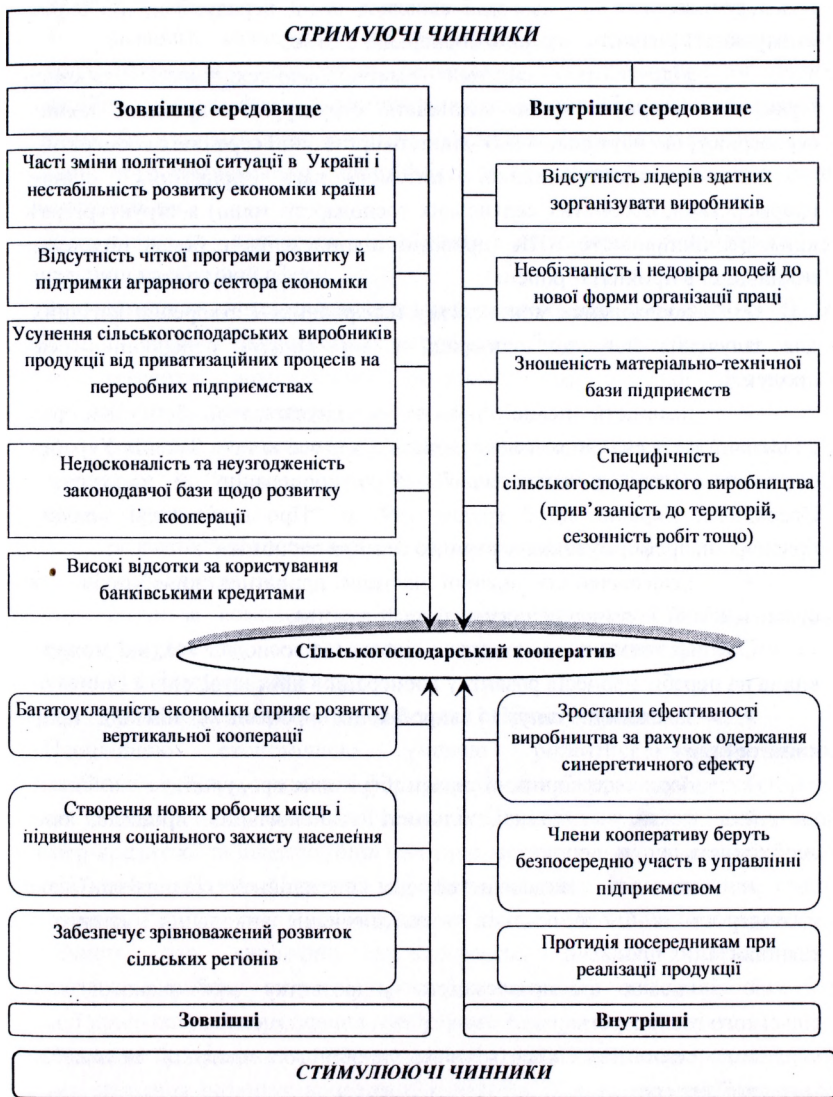

Рис. 1. Чинники, що стимулюють або стримують розвиток сільськогосподарського кооперативу в сучасних умовах

Кризові явища і складна економічна ситуація в агропромисловому комплексі країни стали в певній мірі сприятливими і можуть стимулювати розвиток нових організаційних господарчих структур на засадах кооперації. Аналіз сучасного стану сільськогосподарського виробництва показав, і це є незаперечним, що вже сьогодні склалися певні передумови, які сприяють і стимулюють розвиток аграрної кооперації, а саме:

- > відсутність системи матеріально-технічного забезпечення. Практично згорнули свою діяльність структурні підрозділи колишнього агросервісу, що обумовлює необхідність організації сервісних кооперативів;

- > наявність великої питомої ваги приватних підприємств (фермерських, особистих селянських господарств тощо) в структурі загальної кількості підприємств АПК (приватні підприємства є більш незалежними і мобільніші в прийнятті рішень);

- > послаблення монополізму переробника і створення вигідних умов для залучення його до кооперації у виробництві, переробці і реалізації продукції;

- > наявність певної початкової законодавчої бази для розвитку кооперації у вигляді хоча й недосконалих, але все ж таки Законів України “Про сільськогосподарську кооперацію”, “Про кооперацію” й положень Указу Президента України від 3 грудня 1999 р. “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки”;

- > невизначеність значної частини приватних виробників у виборі організаційної форми ведення свого господарства.

Специфічними особливостями сільського господарства, які можуть мати вплив на перебіг процесів розвитку кооперації в цій галузі, є:

- > залежність галузі і виробничих процесів у ній від природно-кліматичних умов;

- > порівняно короткий термін зберігання продукції;

- > наявність великої кількості технологічних процесів, операцій, необхідність їх суміщення;

- > наявність можливостей для постадійної спеціалізації окремих господарств та їх підрозділів у забезпеченні виконання окремих ланок технологічних процесів;

- > висока взаємозалежність у розвитку між різними галузями сільського господарства;

- > сезонність і неритмічність виробництва продукції та надходження грошової виручки;

- > стаціонарність виробничих технологічних процесів відносно території;

> наявність регіональних особливостей у здійсненні економічних і технологічних процесів, що зумовлює регіональний характер кооперативних взаємовідносин АПК.

Виходячи з цього, стратегія розвитку кооперації в аграрній сфері України повинна передбачати:

> розвиток кооперації окремих виробників сільськогосподарської продукції (фермерів, особистих селянських та господарств інших організаційно-правових форм) в постачальницько-збутовій і переробній сферах. При цьому зберігаються організаційно-господарські форми кожного учасника кооперації, його господарська самостійність, а кооператив є власністю його членів-засновників;

> розвиток кооперації особистих селянських господарств у постачальницько-збутовій сфері;

> розвиток сільськогосподарських виробничих кооперативів (і їх модифікацій - виробничо-переробних, виробничо-збутових тощо);

> розвиток невиробничої позасільськогосподарської кооперації великих і дрібних підприємств у сільських регіонах;

> розвиток міжгосподарської виробничої горизонтальної кооперації, що ґрунтується на вищому рівні постадійної технологічної спеціалізації господарств-учасників;

> розвиток міжгосподарської вертикальної виробничої кооперації - агропромислової інтеграції;

> розвиток комплексних інтегративних процесів і кооперативних структур (побутового, соціального, народного мистецтва та іншого спрямування) в сільських регіонах;

> зрівноважений розвиток сільських регіонів України.

Необхідною економічною умовою розвитку кооперативних організаційних структур, має стати формування єдиної державної регуляторної політики у сфері їх підприємницької діяльності, особливо в питанні активізації фінансово-кредитної та інвестиційної політики, встановлення системи пільг для суб'єктів кооперації, впровадження спрощеної системи оподаткування тощо. Кооперативним структурам має бути надана повна економічна незалежність і самостійність при вирішенні господарських питань, можливості демократичного вибору виду діяльності, партнерів у співпраці, способів реалізації продукції, розпоряджання прибутками тощо.

Очевидно є доцільним на державному рівні прийняти національну програму сприяння розвитку кооперації в Україні. У контексті цієї програми слід передбачити безвідсоткову фінансово-кредитну підтримку розвитку новостворених кооперативів протягом трьох років. Наприклад, в Японії, де

нараховується близько 5 млн. фермерів, держава надає їх кооперативам безвідсоткову кредитну допомогу в модернізації сільськогосподарського виробництва, купівлі землі, ремонті виробничих приміщень, будівництві доріг, придбанні техніки.

Важливою економічною умовою розвитку кооперації може стати пом'якшення податкової політики, через звільнення кооперативів на трирічний період від оподаткування. У багатьох економічно розвинутих державах пайові внески кооперативів зовсім не оподатковуються або оподатковуються мінімально. Обороти капіталу у формі напівфабрикатів кінцевої продукції всередині кооперативів без виходу на зовнішній ринок також практично не оподатковуються. Оподатковується лише товарна продукція кооперативів або їх зовнішні послуги. Ефективність податкової системи полягає в тому, що в яких би галузях не розвивалися кооперативи, їх продукція виходить на ринок товарів і послуг, повністю підконтрольний податковим відомствам.

Один із постулатів кооперації в АПК розвинутих країн проголошує: кооперація як інституціоналізована форма господарських взаємозв'язків суб'єктів за своєю суттю є безприбутковою організацією, що лише створює умови для збільшення прибутку своїх членів (за рахунок зниження витрат на виробництво і оборот, з одного боку, і перерозподілу доданої вартості кінцевої продукції - з другого). Виходячи з цього, кооперативи та їх об'єднання в АПК, хоча й прирівнюються за своєю суттю, економічною структурою і діяльністю до промислових корпорацій, оподатковуються на додану вартість (ПДВ) за порівняно низькими тарифами приватно-капіталістичних підприємств (10-15 % ПДВ), а не високими корпоративними тарифами (30 - 40 % ПДВ).

Важливими є компенсація частки лізингових платежів і формування мережі регіональних фондів сприяння кооперативом з метою впровадження прогресивних механізмів кредитно-гарантійної підтримки, здійснення заходів щодо залучення коштів іноземних кредитних ліній міжнародної технічної допомоги, розроблення й впровадження механізму надання гарантій від ризиків некомерційного характеру тощо.

Досвід Швеції та Норвегії у плані сприяння розвитку кооперативних структур стимулюється державою, яка фінансово допомагає офіційно зареєстрованим об'єднанням та їх спілкам протягом п'яти років. У перший рік розмір цієї допомоги становить до 3 % виручки від продажів кооперативу, у другий - 2%, у третій, четвертий і п'ятий - до 1 %. Сума субсидій при цьому не повинна перевищувати в перший рік 60 %, в другий - 40 %, в третій, четвертий і п'ятий - 20 % адміністративно-управлінських витрат кооперативу. За умов дотримання всіх пунктів договору об'єднання виробників упродовж

перших семи років одержують від держави цільову фінансову допомогу на капіталовкладення, яка не повинна перевищувати 25 % інвестиційних витрат.

Економічною умовою розвитку й функціонування кооперативів в питанні зниження ризику є доцільність страхування урожаю через систему страхової кооперації, яку необхідно розвинути в Україні.

Бібліографічний список

1. Горбонос Ф. В. Кооперація : методологічні і методичні основи / Ф. В. Горбонос.-Львів : ЛДАУ, 2003.-264 с.
2. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. - 2-ге вид., доповн. і переробл. - К. : Логос, 2001. -380 с.
3. Кооперація в агробізнесі / [Ф. В. Горбонос, Л. А. Янковська, Н. Ф. Павленчик та ін.]. - Львів, 2011. - 360 с.
4. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації : навч. посіб./ [В. В. Зіновчук, Л. В. Молдаван, Ф. В. Горбонос та ін.] ; за ред. В. В. Зіновчука. - К.: Вища освіта, 2001. - 464 с.
5. Про кооперацію : Закон України // Економіка АПК. - 2003. - № 9. - С. 142-152.
6. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 39. - С. 683 - 695.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сікора О. А., к.е.н., ст. викладач
кафедра менеджменту організацій ім.проф. Є.Храпливого
Львівський національний аграрний університет, м.Львів

Перехід до ринкової економіки, який супроводжувався глобальними кризовими явищами, негативно позначився на розвитку системи споживчої кооперації: звузилися масштаби діяльності, знизилася віддача економічного і соціального потенціалу, погіршився соціально-економічний стан, суттєво послабилася її соціальна місія. Споживча кооперація має найбільш перспективне майбутнє, оскільки вона єдина із соціально-економічних систем ринкового типу зберегла потужну матеріально-технічну базу, кваліфікований персонал і, найголовніше, свого головного інвестора - пайовика, який формує соціально-